

T. XXIV (2021) Z. 3 (63)
ISSN 1509-1074
10.24425/rhpp.2021.137745

**ROCZNIK
HISTORII PRASY POLSKIEJ**

Media control by the Polish United People's Party in 1970–1975

Nadzór nad mediami sprawowany przez władze PZPR w latach 1970–1975

Instytut Mediów, Dziennikarstwa
i Komunikacji Społecznej
Uniwersytet Gdański
ul. Bażyńskiego 4
PL 80-952 Gdańsk
e-mail: jacek.wojslow@ug.edu.pl
<https://orcid.org/0000-0003-1406-2731>

**Jacek
WOJSŁAW**

KEY WORDS:

Polish mass media in the 1970s, communist party control apparatus, Polish United People's Party under Edward Gierek, Department of Propaganda, Press and Publications, Jerzy Łukaszewicz (1931–1983)

SŁOWA KLUCZOWE:

środki masowego przekazu, Jerzy Łukaszewicz, Jan Szydłak, propaganda sukcesu, VI i VII Zjazd PZPR, Sekretariat i Biuro Polityczne KC PZPR, Wydział Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC PZPR

ABSTRACT

This article tries to bring more clarity to the issue of media control by the Polish communist party, and in particular identify the institutions, political bodies and politicians who exercised various degrees of control over the press, radio and television in the first half of the 1970. An analysis of various kinds of records and data indicates that the day-to-day business of setting the party line for the media was in the hands of propaganda departments at the level of the Central Committee. In 1972 they were merged into a single Department of Propaganda, Press and Publications, headed by Jerzy Łukaszewicz, member of the CC Secretariat, and overseen by Jan Szydłak, member of the Politburo.

ABSTRAKT

Szukanie odpowiedzi na pytanie, jakie partyjne struktury i instytucje oraz stojący na ich czele politycy PZPR mieli decydujący wpływ na działanie prasy, radia i telewizji i tym samym realizowaną z ich udziałem politykę propagandową w I połowie lat 70., stanowi główny temat zaprezentowanych rozważań. Przeprowadzona analiza zachowanych źródeł historycznych pozwoliła stwierdzić, że na co dzień sterowano pracą wymienionych środków masowego przekazu z poziomu wydziałów propagandy KC PZPR. Te z kolei podlegały nadzorowi przez członków Biura Politycznego i Sekretariatu KC PZPR Jana Szydłaka i Jerzego Łukaszewicza.

Streszczenie

W artykule przedstawiono organizację i funkcjonowanie nadzoru nad środkami masowego przekazu w centralnych strukturach PZPR w latach 1970–1975. Był to okres kształtowania w polityce informacyjnej Polski realnego socjalizmu „propagandy sukcesu” — formuły propagandowej jednoznacznie kojarzonej z rządami ekipy Edwarda Gierka. Do końca 1971 r. centrum kontroli mass mediów znajdowało się w Biurze Prasy KC PZPR kierowanym przez Stefana Olszowskiego. W latach 1972–1975 rolę tę przejął Wydział Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC PZPR pod przewodnictwem Jerzego Łukaszewicza. Od roku 1975 sprawami związanymi z propagandą prowadzoną w środkach masowego przekazu zajmował się Wydział Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR. Do połowy lat 70. osobą stojącą najwyżej w hierarchii partyjnej, której podporządkowano ogół spraw dotyczących propagandy i mass mediów z poziomu Sekretariatu i Biura Politycznego KC PZPR, był Jan Szydłak. Wskazani politycy nie mogli jednak w pełni swobodnie prowadzić polityki w powierzonym im obszarze spraw. Najważniejsze decyzje związane z funkcjonowaniem środków masowego przekazu, w tym odnoszące się do obsady kluczowych stanowisk w prasie, radiu i telewizji, podejmował ogół członków obydwu wymienionych ciał partyjnych. Mimo prób rozszerzenia wpływu na działalność mass mediów przez wielu prominentnych działaczy centralnych władz PZPR swoją czołową pozycję nadzorczą zachowali ich nominalni kierownicy Jan Szydłak i Jerzy Łukaszewicz.

Wstęp

Przedstawiony artykuł podejmuje próbę zarysowania obrazu organizacji i funkcjonowania nadzoru nad mass mediami w centralnych strukturach PZPR w latach 1970–1975. Był to okres obejmujący pierwszą połowę rządów ekipy Edwarda Gierka, która również miała ambicje znacząco zmienić politykę informacyjną prowadzoną przez partię. Szczególna uwaga zwrócona będzie na przybliżenie obrazu formalnych, jak i nieformalnych zależności i powiązań personalnych panujących wśród członków władz PZPR należących do Biura Politycznego, Sekretariatu KC i wybranych wydziałów KC PZPR, którzy w największym stopniu wpływali na prowadzoną przez partię politykę propagandową. Przedstawiony również zostanie sposób zarządzania mediami przez centrum partyjne przy pomocy prowadzonej przez nie polityki kadrowej. Interesujące będzie też prześledzenie zmian w zmieniającej się w I połowie lat 70. partyjnej strukturze nadzorczej i jej podległych instytucjach, które odpowiadały za interesujący nas obszar aktywności władz partyjnych.

W badaniach posłużono się metodą opisu i krytycznej analizy zachowanych źródeł historycznych.

Dotychczasowy dorobek naukowy związany z interesującym nas zagadnieniem nie jest obszerny. Do prac odnoszących się w największym stopniu do analizowanego tematu należy zaliczyć: artykuł T. Mielczarka o założeniach programowych i praktyce politycznej PZPR dotyczącej prasy w latach 1956–1989¹, refleksje P. Sowińskiego² o kierowaniu „propagandą sukcesu”, rozważania T. Leszkowicza o ostatnich miesiącach istnienia Biura Prasy³ oraz tekst o charakterze przyczynkarskim, w którym P. Donefner zarysował biografię polityczną Jerzego Łukaszewicza⁴, jednego z głównych bohaterów niniejszych rozważań. Przydatne są również prace

¹ T. Mielczarek, *Prasa w enuncjacjach programowych i praktyce politycznej PZPR w latach 1956–1989*, „Kieleckie Studia Bibliologiczne”, t. 6 (2001), s. 113–142.

² P. Sowiński, *Kierowanie propagandą sukcesu w mass mediach*, „Studia Polityczne” 2009, nr 24, s. 47–69.

³ T. Leszkowicz, *Gomulkowska struktura władzy w nowej rzeczywistości. Funkcjonowanie Biura Prasy KC PZPR w roku 1971 a proces „dostrajania” polityki prasowej*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2014, t. 12, s. 219–246; zob. też: J. Wojsław, *Biuro Prasy KC PZPR (1956–1972)*, [w:] *Media Biznes Kultura. Media w procesie zmian — etyka i komunikacja*, t. 1, red. B. Czechowska-Derkacz, D. Chomik, J. Wojsław, Gdańsk 2018, s. 285–312.

⁴ P. Donefner, *Sekretarz propagandy sukcesu. Przyczynek do biografii politycznej*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2019, t. 17, s. 297–312.

W. Janowskiego i A. Kochańskiego⁵ oraz T. Mołdawy⁶ mające zasadniczo charakter encyklopedycznych kompendiów wiedzy ułatwiających badaczowi orientację w organizacji centralnego aparatu partyjno-rządowego i zmieniającej się w nich obsadzie personalnej. Należy też wspomnieć o niewydanej jeszcze drukiem, ale wnoszącej wiele wartościowych informacji pracy doktorskiej W. Janowskiego⁷ dotyczącej funkcjonowania kierowniczego aparatu wykonawczego KC PZPR.

Opracowaniem rzucającym światło na funkcjonowanie mediów w czasach PRL w dekadzie lat 70. jest również raport przygotowany przez zespół Ośrodka Badań Prasoznawczych w Krakowie, opublikowany na łamach „Zeszytów Prasoznawczych” w 1981 roku⁸. Nie można też nie wspomnieć o zamieszczanej regularnie w „Zeszytach Prasoznawczych” *Kronice prasy polskiej* przygotowywanej przez S. Dzikiego.

Interesujące i zarazem ważne, zwłaszcza dla prób odkrywania nieformalnych relacji i charakteru stosunków pomiędzy poszczególnymi aktorami politycznymi, pozostają źródła o charakterze memuarystycznym, których twórcami byli wpływowi członkowie władz PRL. Trzeba jednak pamiętać o tym, że są to świadectwa nacechowane z natury subiektywnym spojrzeniem ich autorów. Na pierwszym miejscu należy wymienić „Dzienniki polityczne” Mieczysława Rakowskiego⁹. Pewne światło rzucają też wspomnienia Andrzeja Werblana¹⁰, jak i mające charakter notatek dziennych zapiski Józefa Tejchmy¹¹ oraz wspomnienia Włodzimierza Sokorskiego¹².

⁵ *Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990*, oprac. W. Janowski, A. Kochański, red. K. Persak, Warszawa 2000; przydatnym informatorem jest również przygotowany na potrzeby wewnętrzne KC PZPR w 1980 r. opracowanie: *PPR, PPS, PZPR. Struktura aparatu centralnego, kierownicy i zastępcy kierowników wydziałów 1944–1980*, oprac. W. Ciempiel, J. Jakubowski, J. Szczeblewski, Warszawa 1980.

⁶ T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991*, Warszawa 1991.

⁷ W. Janowski, *Ostatnia dekada partii władzy na tle rozwoju organizacyjnego centralnego aparatu wykonawczego PZPR*, praca doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. dr. hab. Marka Jabłonowskiego, Olsztyn 2019 (praca w rękopisie).

⁸ *Komunikowanie masowe w Polsce. Próba bilansu lat siedemdziesiątych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1981, nr 1, s. 5–96.

⁹ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1969–1971*, t. 4, Warszawa 2001; tenże, *Dzienniki polityczne 1972–1975*, t. 5, Warszawa 2002; tenże, *Dzienniki polityczne 1976–1978*, t. 6, Warszawa 2002; tenże, *Dzienniki polityczne 1979–1981*, t. 7, Warszawa 2004; interesujące rozważania na temat oceny „Dzienników politycznych” M. Rakowskiego jako wiarygodnego źródła historycznego przedstawił M. Przeperski; zob. M. Przeperski, *Anatomia kreacji. Przypadek „Dzienników politycznych” Mieczysława F. Rakowskiego*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2020, t. 18, s. 223–254; zob. też: A. Paczkowski, *Co Rakowski dopisał w „Dziennikach”*, „Polityka” 2013, nr 15 (2903), s. 56.

¹⁰ A. Werblan, *Polska Ludowa. Postscriptum. Rozmawia Robert Walenciak*, Warszawa 2019.

¹¹ J. Tejchma, *Odszedł Gomułka, przyszedł Gierek. Notatki z lat 1971–1973*, Toruń 2006; tenże, *Kulisy dymisji. Z dzienników ministra kultury 1974–1977*, Kraków 1991; tenże, *W kręgu nadziei i rozczarowań. Notatkiienne z lat 1978–1982*, Warszawa 2002.

¹² W. Sokorski, *Romans z komuną. Zwierzenia intymne*, Łódź 1991; tenże, *Wspomnienia*, Warszawa 1990.

Wybrani rozmówcy Teresy Torਾਂskiej¹³, w tym Artur Starewicz i Maciej Szczepański, mogą być również źródłem wiadomości o interesującej nas tematyce. Nie można ponadto nie wskazać na opracowany i przygotowany do druku przez M. Jabłonowskiego i W. Janowskiego komplet materiałów dotyczących prac „Komisji Grabskiego”, zbioru dokumentów, w tym opinii i komentarzy czołowych liderów partyjnych dekady lat 70.¹⁴ Ważnym zbiorem informacji są materiały publikowane na łamach miesięcznika „Prasa Polska”¹⁵, pisma Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich (dalej: SDP), gdzie regularnie zamieszczano zarówno polityczne dokumenty, ich omówienia, jak i bieżącą kronikę wydarzeń odnoszących się do życia środowiska dziennikarskiego w PRL. Wykorzystane zostały ponadto źródła archiwalne zgromadzone w Archiwum Akt Nowych znajdujące się w zespole Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa–Książka–Ruch”.

Nadzór nad propagandą i mediami w ostatnim okresie rządów Władysława Gomułki (1968–1970)

Zanim przejdziemy do analizy wskazanego tematu, należy zarysować układ personalno-instytucjonalny służący kontroli mass mediów w ostatnich latach rządów Władysława Gomułki do czasu przesilenia politycznego związanego z „wydarzeniami grudniowymi” 1970 r. Zgodnie ze Statutem PZPR najwyższymi wykonawczymi władzami tej partii było Biuro Polityczne i Sekretariat. Członkowie Biura i Sekretarze nadzorowali precyzyjnie określone obszary działania PZPR. Niżej w hierarchii umieszczono wydziały KC PZPR, które w pewnym zakresie odpowiadały ministerstwu w rządzie PRL i z zasady pełniły rolę nadrzędną nad rządowymi resortami. Tzw. front ideologiczny, który z reguły opisywano jako działalność partii w sferze propagandy, prasy, radia, telewizji, kultury i nauk społecznych¹⁶, miał z założenia jednego

¹³ T. Torਾਂska, *Byli*, Warszawa 2006; taż, *Aneks*, przedmowa A. Friszke, Warszawa 2015.

¹⁴ *Komisja Tadeusza Grabskiego (1981)*, opracowanie, wybór i przygotowanie do druku M. Jabłonowski, W. Janowski, Warszawa 2013.

¹⁵ „Prasa Polska”: pierwszy numer ukazał się w czerwcu 1947 r. staraniem Polskiego Instytutu Prasoznawczego; przez pewien czas była ona organem Związku Zawodowego Dziennikarzy RP; od marca 1951 r. do 1981 stała się pismem SDP (ostatni numer ukazał się we wrześniu 1981 r.); po przerwie (od grudnia 1982 r.) ponownie zaczęło się ukazywać jako pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy PRL, organizacji dziennikarskiej powstałej na miejsce rozwiązanej po wprowadzeniu stanu wojennego SDP; ostatni numer ukazał się jako potrójny (styczeń – marzec 1990, nr 486–488) już jako pismo Stowarzyszenia Dziennikarzy Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁶ A. Starewicz, *Dokonały się korzystne zmiany*, „Prasa Polska” 1967, nr 7 (228), s. 4.

głównego koordynatora na najwyższym szczeblu struktur partyjnych. Nie oznaczało to jednak, że w tak szerokim zakresie ważnych politycznie spraw nie dochodziło do sporów pomiędzy ważnymi funkcjonariuszami PZPR, spowodowanych ambicjami poszczególnych polityków, którzy starali się poszerzyć — często poza formalny zakres — swoje wpływy w centrum władzy. To z kolei zmuszało poszczególnych liderów partyjnych do taktycznych sojuszy i ustępstw oraz wszczynania walk politycznych.

Ostatnie znaczące zmiany w interesującym nas układzie personalnym za rządów W. Gomułki nastąpiły w 1968 r. jako skutek „wydarzeń marcowych”. Gros z nich ostatecznie przeprowadzono w listopadzie tego roku, co wiązało się z decyzjami zapadłymi na V Zjeździe PZPR (11–16 listopada). Zenona Kliszkę zastąpił na stanowisku przewodniczącego Komisji Ideologicznej KC Jan Szydłak awansowany na sekretarza KC i zastępcę członka Biura Politycznego¹⁷. Od tego momentu zaczął mu podlegać Wydział Propagandy i Agitacji KC kierowany od lipca 1968 r. przez Tadeusza Wrębiaka¹⁸. Równocześnie Stefan Olszowski¹⁹ nadzorujący Biuro Prasy KC PZPR od 1963 r. został podniesiony do rangi sekretarza KC. Jako nowo mianowanemu członkowi Sekretariatu KC, podporządkowano mu Wydział Kultury KC i Biuro Prasy. Na czele tego ostatniego postawiono z kolei Wiesława Beka²⁰, który zaczął pełnić obowiązki jego kierownika. Należy zaznaczyć, że to właśnie Biuro Prasy KC PZPR, funkcjonującym na prawach wydziału KC od końca 1956 r., powierzono bezpośredni nadzór nad prasą wychodzącą w PRL, jej wydawcami, kolportażem, aparatem cenzury, SDP, jak i w dużej mierze systemem kształcenia dziennikarzy²¹. Jego kierownik, a tym bardziej akurat sprawujący nadzór nad tym wydziałem z pozycji Sekretariatu KC polityk był kluczowym nadzorcą tej sfery działań partii.

Obraz wyłaniający się z przedstawionego personalnego układu pozwala stwierdzić, że w końcowym okresie rządów W. Gomułki kierowniczym duetem w sprawach funkcjonowania mass mediów i polityki informacyjnej byli J. Szydłak i S. Olszowski. Ważną rolę odgrywał też w obszarze ideologicznym J. Tejehma wchodzący w skład prezydium Komisji Ideologicznej KC²², nadzorujący z ramienia Sekretariatu

¹⁷ J. Szydłak (ur. 1925), w l. 1960–1968 I sekretarz KW PZPR w Poznaniu; zob. też: *Życiorysy członków władz partyjnych. Jan Szydłak*, „Trybuna Ludu”, 12 XII 1971, s. 2.

¹⁸ L. Stasiak, kierownik Wydziału Propagandy i Agitacji KC, zrezygnował w maju 1968 r. z zajmowanej funkcji; wpływ na to miał mieć polityczny klimat lat 1967–1968 w Polsce (L. Stasiak był polskim Żydem); zob. więcej na ten temat, [w:] M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1967–1968*, Warszawa 1999, t. 3, s. 258.

¹⁹ S. Olszowski (ur. 1931), bezpośrednio przed awansem na kierownika Biura Prasy KC PZPR pełnił w latach 1960–1963 funkcję sekretarza ds. propagandy w KW PZPR w Poznaniu; *Życiorysy członków władz partyjnych. Stefan Olszowski*, „Trybuna Ludu”, 12 XII 1971 r., s. 2.

²⁰ W. Bek (ur. 1931), w latach 1964–1968 sekretarz ds. propagandy KW PZPR w Łodzi.

²¹ J. Wojsław, *Biuro Prasy KC PZPR (1956–1972)*..., s. 288–308.

²² W skład prezydium Komisji Ideologicznej KC wchodził również A. Starewicz, sekretarz KC, długoletni opiekun Biura Prasy (w l. 1956–1963 jego kierownik; a następnie w l. 1963–1968 członek Sekretariatu KC PZPR odpowiedzialny za pion prasowy).

KC PZPR organizacje młodzieżowe oraz Wydział Nauki i Oświaty KC. Miał on już wtedy (od V Zjazdu PZPR) najwyższe dystynkcje partyjne — był jednocześnie członkiem Biura Politycznego i Sekretarzem KC PZPR²³.

Model zarządzania propagandą w pierwszym roku rządów Edwarda Gierka (grudzień 1970 – grudzień 1971)

Przejęcie władzy przez E. Gierka w grudniu 1970 r. stało się początkiem budowy nowego stylu politycznego komunikowania, nazwanego później „propagandą sukcesu”. Dla zapewnienia sobie skutecznej kontroli nad zmianą polityki informacyjnej I sekretarz KC PZPR zaczął formować oddany sobie zespół ludzi odpowiedzialnych za propagandę i media. Przez pierwszy rok jego rządów, do czasu VI Zjazdu PZPR (6–11 grudnia 1971 r.), mieliśmy do czynienia ze swoistym okresem przejściowym, kiedy to zarówno obsada personalna, jak i struktura centralnego aparatu partyjnego nie uległa poważnym zmianom. Oznaczało to, że dotychczasowi liderzy Komisji Ideologicznej KC nie tylko zachowali wysokie pozycje w układzie władzy, ale nawet je wzmocnili²⁴. Było to najprawdopodobniej wynikiem ich tzw. konstruktywnej postawy w momencie grudniowego przełomu. Na przykład J. Tejchma w wyniku podziału obowiązków w Sekretariacie KC PZPR dokonany 23 lutego 1971 r. objął z rąk J. Szydłaka przewodnictwo Komisji Ideologicznej i opiekę nad Wydziałem Kultury KC. Wydział ten przejął z rąk S. Olszowskiego, równocześnie oddając mu dotychczas kontrolowany przez siebie Wydział Nauki i Oświaty. Z kolei J. Szydłak na VII Plenum KC PZPR z 20 grudnia 1970 r. został awansowany na członka Biura Politycznego, zachowując przez cały czas kontrolę nad Wydziałem Propagandy KC. Podobnie rzecz się miała ze S. Olszowskim, który również na tym samym plenum otrzymał nominację na członka Biura Politycznego, zachowując nadzór nad Biurem Prasy²⁵. Zmiany te nie wpłynęły istotnie na styl pracy Biura Prasy. Ostatni rok jego funkcjonowania pod bezpośrednim kierownictwem W. Beka upłynął pod znakiem

²³ J. Tejchma (ur. 1927), w l. 1963–1964 kierownik Wydziału Rolnego KC PZPR, od 1964 r. członek Sekretariatu KC PZPR; zob. też: *Życiorysy członków władz partyjnych. Józef Tejchma, „Trybuna Ludu”*, 12 XII 1971 r., s. 2.

²⁴ Dobrą ilustracją zawartego sojuszu politycznego pomiędzy E. Gierkiem, S. Olszowskim i J. Szydłakiem było opublikowane przez „Politykę” zdjęcie, na którego pierwszym planie znalazła się wspomniana trójka działaczy PZPR, a podpis umieszczony poniżej głosił: „23 grudnia 1970 r. w Sejmie PRL. Tylko program wspólnie ustalony będzie wspólnie realizowany”; *Grudzień 1970, „Polityka”*, 2 I 1971 r., s. 2.

²⁵ W. Janowski, *Ostatnia dekada partii...*, s. 448–449; *Informator o strukturze...*, s. 68–70.

utartych wcześniej administracyjnych działań²⁶. Należy dodać, że miał on do pomocy dwóch, a od maja 1971 r. trzech zastępców: Andrzeja Webera, Bronisława Gołębiowskiego i Mariana Kruczkowskiego, których w bieżącej pracy Wydziału w Warszawie wspomagało jeszcze ok. 10 osób²⁷.

Do pierwszych zmian w organizacji polityki informacyjnej nowej ekipy rządzącej doszło na VIII Plenum KC PZPR w lutym 1971 r. To wtedy zapadła decyzja o powołaniu instytucji rzecznika prasowego rządu, którym został Włodzimierz Janiurek²⁸. Co ważne, przy tej okazji podkreślono, że rzecznik rządu — zgodnie z zasadą partyjnego kierownictwa środkami masowej informacji i propagandy — podlega politycznemu kierownictwu sekretarza KC i Biura Prasy obok służbowego podporządkowania premierowi²⁹. Elementami nowej strategii informacyjnej uczyniono zwyczaj występowania członków kierownictwa partii i rządu przed kamerami telewizji i mikrofonami radia czy też organizowanie okresowych spotkań I sekretarza KC PZPR i właściwych dla prezentowanej problematyki sekretarzy KC z przedstawicielami redakcji³⁰. Te i inne decyzje związane z funkcjonowaniem polityki informacyjnej podejmowane w pierwszym okresie rządów Gierka, w tym próby uzyskania wzrostu aktywności prasowej przez zwiększenie nakładów prasy, które w praktyce polegały m.in. na utrzymywaniu się na niemal niezmiennym poziomie liczby dzienników, przy jednoczesnym spadku ich jednorazowych nakładów, należy zaliczyć — jak pisze T. Mielczarek — do działań pozornych, mających charakter pokazowy³¹. Służyły one budowaniu propagandowego obrazu I sekretarza KC PZPR jako nowoczesnego przywódcy partii, narodu i państwa w kontraście do politycznej rzeczywistości towarzyszącej rządowi poprzedniej ekipy pod przewodnictwem W. Gomułki.

W tym samym czasie przy udziale Biura Prasy powołano Komisję Prasową przy KC PZPR z S. Olszowskim i W. Bekiem na czele. Określono ją jako „organ doradczy i konsultacyjny w sprawach środków masowej informacji i propagandy”³². Jej 24-osobowy skład wiosną 1971 r. zatwierdził Sekretariat KC PZPR, a wśród jej członków znalazły się znaczące dla funkcjonowania prasy, radia i telewizji postacie, w tym Tadeusz Galiński, prezes Zarządu Głównego Robotniczej Spółdzielni Wydawniczej „Prasa” (dalej: ZG RSW „Prasa”); Stanisław Mojkowski, redaktor naczelny „Trybuny Ludu” i przewodniczący Zarządu Głównego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich (dalej: ZG SDP); Janusz Roszkowski, zastępca redaktora naczelnego Polskiej Agencji Prasowej (dalej: PAP); Włodzimierz Sokorski, przewodniczący Komitetu ds.

²⁶ T. Leszkowicz, *Gomułkowska struktura...*, s. 243.

²⁷ J. Wojsław, *Biuro Prasy KC PZPR (1956–1972)...*, s. 305–309.

²⁸ *Ważne decyzje*, „Prasa Polska” 1971, nr 4, s. 3–4.

²⁹ Tamże, s. 4.

³⁰ Tamże.

³¹ T. Mielczarek, *Prasa w enuncjacjach ...*, s. 140–141.

³² *Komisja Prasowa przy KC PZPR*, „Prasa Polska” 1971, nr 6, s. 10.

Radia i Telewizji, czy też redaktor naczelny największego wojewódzkiego organu PZPR w Polsce — katowickiej „Trybuny Robotniczej” — Maciej Szczepański³³. W następnych latach, a zwłaszcza w konsekwencji decyzji zapadłych na VI Zjeździe PZPR w grudniu 1971 r., w pewnym zakresie zmieniono jej skład, włączając do niej m.in. redaktora naczelnego „Polityki” M. Rakowskiego³⁴. Zaczęto również używać nowej nazwy — Zespół Prasowy KC.

Kiedy patrzy się na charakter i treść tematyczną narad centralnego kierownictwa partyjnego z przedstawicielami prasy i pozostałych środków masowego przekazu w pierwszym roku rządów E. Gierka, wyłania się obraz znany z lat poprzednich. Zarówno okresowe spotkania I sekretarza KC³⁵, jak i poszczególnych resortowych sekretarzy KC, w tym S. Olszowskiego i J. Szydłaka oraz W. Beka jako szefa Biura Prasy KC, z dziennikarzami reprezentowanymi głównie przez redaktorów naczelnych i ich zastępców nie wносиły nic nowego do sposobu kierowania mediami, bardziej zaś przypominały konieczny do odbycia rytuał polityczny, nawet w nie za bardzo odświeżonym personalnym układzie. M. Rakowski na temat przebiegu jednego z pierwszych tego typu spotkań w KC, z końca stycznia 1971 r., zanotował:

Prasa — mówił Szydłak — powinna przypomnieć, jakie kroki podjęto w ciągu ostatniego miesiąca. Powinna także pisać o działalności wroga, napiętnować demagogię, przypomnieć, że mamy dyktaturę proletariatu, że nie może być anarchii, że demokracja wymaga spokoju etc. Przemawiał także Olszowski, który powiedział, że są w redakcjach dziennikarzy chwiejni i należy ich teraz izolować, na przykład wysłać na urlop. W ogóle — mówił — potrzeba nowego tonu w prasie, trzeba wyjaśniać, że sytuacja jest poważna, że istnieje zagrożenie żywotnych interesów państwa. Następnie podał kilka tematów do opracowania (naiwnych i dość płaskich)³⁶.

³³ Tamże; krytycznie i z dużym lekceważeniem odniósł się składowi personalnego owego gremium M. Rakowski, który nie znalazł się w jego składzie; zob. M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1969–1971...*, s. 407.

³⁴ Do pierwszego posiedzenia nowo powołanego Zespołu Prasowego KC doszło 12 czerwca 1972 roku; zob. „Prasa Polska” 1972, nr 8, s. 44.

³⁵ Do jednego z pierwszych tego typu spotkań doszło 2 marca 1971 r.

³⁶ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1969–1971...*, s. 329.

Instytucjonalny i personalny układ nadzorczy nad środkami masowego przekazu od VI do VII Zjazdu PZPR (grudzień 1971 – grudzień 1975)

Ugruntowanie władzy ekipy E. Gierka odbyło się podczas VI Zjazdu PZPR (6–11 grudnia 1971 r.). To wtedy zostały wprowadzone zmiany wypracowane w ciągu 1971 r. w obsadzie kluczowych stanowisk partyjnych, w tym w pionie odpowiedzialnym za propagandę i mass media. Nawet jeżeli w umiarkowanym stopniu można ufać bezstronności uwag M. Rakowskiego zapisanych w „Dziennikach”, to już wczesną wiosną tego roku zaczęły się pojawiać sygnały o słabnącej pozycji S. Olszowskiego i w związku z tym możliwym odebraniu mu wpływu na propagandę³⁷. Jak się przypuszcza, w wąskim gremium skupionym wokół I sekretarza KC PZPR jesienią zapadła decyzja o powierzeniu obszaru spraw związanych z propagandą i środkami masowego przekazu J. Szydlakowi i J. Łukaszewiczowi³⁸. Pierwszy z nich już w pierwszych miesiącach rządów nowego układu władzy był zwolennikiem połączenia istniejących dotychczas dwóch wydziałów — „Propagandy” i „Biura Prasy” — i w ten sposób skonsolidowania kontroli nad tzw. frontem propagandowym w jednej strukturze³⁹. W marcu 1971 r. J. Szydlak, jako członek Prezydium⁴⁰ powołanej w końcu lutego, dla opracowania modernizacji systemu kierowania państwem i funkcjonowania gospodarki — Komisji Partyjno-Rządowej, opowiedział się za utrzymaniem silnego monopolu wpływów partii w niektórych dziedzinach życia społecznego i państwowego, w tym również za utrzymaniem silnego nadzoru instancji partyjnych nad propagandą i środkami masowego przekazu⁴¹.

Na VI Zjeździe PZPR spośród 19 zespołów problemowych zespół XII zajmował się propagandą i informacją⁴². Jego przewodniczącym został J. Łukaszewicz⁴³, a zastępcą W. Bek. Była to pierwsza sytuacja, w której awansowany decyzjami

³⁷ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1969–1971...*, s. 388, s. 477; por. J. Tejchma, *Odszedł Gomułka...*, s. 124.

³⁸ J. Tejchma, *Odszedł Gomułka...*, s. 124.

³⁹ Tamże, s. 470.

⁴⁰ W skład Prezydium owej Komisji oprócz J. Szydlaka wchodził E. Babiuch, F. Szlachcic i J. Tejchma.

⁴¹ W. Janowski, *Ostatnia dekada partii...*, s. 62–63.

⁴² *Problemy propagandy i informacji. Sprawozdanie z obrad zespołu XII*, „Prasa Polska” 1972, nr 1, s. 6–10.

⁴³ Jerzy Łukaszewicz (ur. 1931), od 1968 r. członek KC PZPR, w latach 1969–1972 Sekretarz Organizacyjny Komitetu Warszawskiego PZPR; zob. więcej: P. Donefner, *Sekretarz propagandy...*, s. 297–312; *Życiorysy członków władz partyjnych. Jerzy Łukaszewicz*, „Trybuna Ludu”, 12 XII 1971 r., s. 2.

VI Zjazdu PZPR na sekretarza KC J. Łukaszewicz pojawił się na politycznych salonach jako nowa postać w ekipie E. Gierka od spraw propagandy. Nie wchodząc w szczegóły towarzyszące okolicznościom jego awansu politycznego, należy wspomnieć o tym, że ów polityk już na wcześniejszych etapach swojej kariery zetknął się z J. Szydłakiem i E. Babiuchem⁴⁴, bliskimi współpracownikami nowego I Sekretarza KC PZPR. Temu też ostatniemu mógł zapaść w pamięć z dobrej strony jako współorganizator wiecu z 19 marca 1968 r., podczas którego zgromadzeni w Sali Kolumnowej Pałacu Kultury i Nauki działacze partyjni z warszawskiej Woli zaczęli skandować nazwisko Gierka obok konspiracyjnego pseudonimu Gomułki⁴⁵. Wydaje się jednak mocno prawdopodobne, że osobą, która bezpośrednio wpłynęła na tak znaczący awans w hierarchii partyjnej Łukaszewicza, był Franciszek Szlachcic⁴⁶, w pierwszych latach rządów E. Gierka postać numer dwa w układzie władzy⁴⁷.

Zgodnie z podziałem obowiązków dokonany w Sekretariacie KC 13 grudnia 1971 r. powierzono J. Łukaszewiczowi bezpośrednie kierowanie powstającym Wydziałem Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC. Wydział ten zajął miejsce Biura Prasy oraz Wydziału Propagandy i Agitacji KC zlikwidowanych w styczniu 1972 r. W tym samym czasie J. Szydłak, jeden z trójki dotychczasowych liderów frontu ideologicznego, umocnił swą pozycję w gronie ścisłego kierownictwa PZPR, stając się w wyniku decyzji Sekretariatu KC PZPR z 13 grudnia 1971 r., potwierdzonych 27 marca roku następnego, koordynatorem problemów ekonomicznych i propagandowych⁴⁸. Jak sam przyznał podczas przesłuchań towarzyszących pracom „Komisji Grabskiego” wiosną 1981 r., był to zakres spraw o bardzo dużej rozpiętości⁴⁹. W już nowych okolicznościach politycznych uznał to za swój błąd, znacząco utrudniający odpowiedni dozór i możliwość „wchodzenia bardziej merytorycznie w szczególność spraw”⁵⁰. S. Olszowski został przesunięty do pracy w rządzie P. Jaroszewicza na stanowisko Ministra Spraw Zagranicznych, zachowując jednocześnie miejsce

⁴⁴ Do pierwszych kontaktów J. Łukaszewicza z dwoma politykami miało dojść w latach 50., w czasie jego działalności w ZMP, a następnie na przełomie lat 60. i 70., gdy pracował on w pionie organizacyjnym PZPR i tym samym służbowo podlegał E. Babiuchowi; zob. też P. Donefner, *Sekretarz propagandy...*, s. 300.

⁴⁵ P. Donefner, *Sekretarz propagandy...*, s. 300.

⁴⁶ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1976–1978...*, s. 216; P. Donefner, *Sekretarz propagandy...*, s. 306.

⁴⁷ Z końcem 1973 r. pozycja polityczna F. Szlachcica zaczęła słabnąć; jak można sądzić, został uznany przez E. Gierka za zbyt niebezpiecznego dla jego władzy i nazbyt ambitnego polityka; zob. więcej na ten temat: J. Eisler, *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Warszawa 2014, s. 283–284; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 186–187; J. Tejchma, *Kulisy dymisji...*, s. 132; *Komisja Tadeusza Grabskiego...*, s. 200–201.

⁴⁸ W. Janowski, *Ostatnia dekada partii...*, s. 450.

⁴⁹ *Komisja Tadeusza Grabskiego...*, s. 352, 513.

⁵⁰ Tamże, s. 352.

w Biurze Politycznym KC PZPR⁵¹. Jak można przypuszczać, było to posunięcie podyktowane intencją osłabienia pozycji politycznej polityka mającego w aparacie władzy coraz większe znaczenie, któremu musiał patronować E. Gierek. Jeżeli chodzi o J. Tejchmę, to choć formalnie zachował przewodniczenie Komisji Ideologicznej i m.in. kontrolę nad Wydziałem Kultury KC z poziomu Sekretariatu KC⁵², to jednak jego wpływy w rzeczywistości zaczęły maleć w obszarze frontu ideologicznego, jak i w centrum władzy zbudowanym wokół E. Gierka⁵³.

Obok Jerzego Łukaszewicza do grona kierującego Wydziałem Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC wchodził jego liczni zastępcy⁵⁴, wśród których na plan pierwszy zostali wysunięci Wiesław Bek⁵⁵ (styczeń – marzec 1972 r.) i Marian Kruczkowski (kwiecień 1973 r. – luty 1975 r.) — zajmujący się sprawami prasy; jak też Stanisław Kosicki (styczeń – październik 1972 r.) i Wiesław Klimczak (luty – maj 1975 r.) oddelegowani do nadzoru tzw. pionu ideologicznego⁵⁶. Mający w pewnym okresie pozycję człowieka nr 2 w Wydziale M. Kruczkowski po pewnym czasie (w połowie 1974 r.) zaczął tracić zaufanie swojego przełożonego, co ostatecznie doprowadziło do odwołania go na początku 1975 r. z pracy w Wydziale Propagandy⁵⁷. Zapewne proces erozji wzajemnych stosunków spowodował, że coraz częściej reprezentowanie Wydziału i tym samym samego J. Łukaszewicza na różnego typu spotkaniach i naradach, zwłaszcza tych odnoszących się do funkcjonowania prasy, zaczął pełnić Zdzisław Andruszkiewicz⁵⁸. Próbuując spojrzeć na kariery współpracowników sekretarza KC, należy wspomnieć o tym, że z grupy jego zastępców czterem z nich udało się zaistnieć na poziomie kierowników wydziałów KC, jak też stanąć na czele waż-

⁵¹ Ten stan rzeczy trwał do 1976 r.; więcej na ten temat zob.: J. Wojsław, *Stefan Olszowski głównym nadzorcą partyjnej propagandy w latach 1980–1982*, [w:] *Spoleczne i historyczne konteksty funkcjonowania mediów*, pod red. M. Kaczmarczyka, D. Rotta, M. Boczkowskiej, M. Koszembar-Wiklik, Sosnowiec 2015, s. 90–91.

⁵² W. Janowski, *Ostatnia dekada partii...*, s. 449–450.

⁵³ O zauważalnych przez niego przejawach spadku swojej pozycji w centrum władzy J. Tejchma wspominał kilkakrotnie w swoim „Dzienniku” (1974–1977): J. Tejchma, *Kulisy dymisji...*, s. 20–21, 132, 205, 207, 220, 247–248; zob. też: A. Werblan, *Polska Ludowa...*, s. 296, 312.

⁵⁴ Obok wymienionych czterech I zastępców J. Łukaszewicza w Wydziale Propagandy do kierowniczego grona należeli: Bronisław Gołębiowski (styczeń 1972 – maj 1975), Waclaw Kapuściński (styczeń 1972 – maj 1975), Andrzej Weber (styczeń 1972 – czerwiec 1975), Antoni Włodarczyk (lipiec 1972 – maj 1975), Zdzisław Andruszkiewicz (czerwiec 1973 – maj 1975), Jan Skrzypczak (styczeń – maj 1972); zob. *Informator o strukturze i obsadzie...*, s. 132–133.

⁵⁵ W. Bek w l. 1972–1973 prezes Spółdzielni Wydawniczej „Książka i Wiedza”, a po utworzeniu na początku stycznia 1973 r. RSW „Prasa–Książka–Ruch”, do 1978 r. jej pierwszy zastępca.

⁵⁶ *Informator o strukturze i obsadzie...*, s. 132; M. Kruczkowski w kierownictwie wydziału znajdował się już od stycznia 1972 r., podobnie jak W. Klimczak, który do tego grona dołączył dwa miesiące później.

⁵⁷ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 246, 301.

⁵⁸ Tamże, s. 148; *Informator o strukturze i obsadzie...*, s. 129; od maja 1975 r. Z. Andruszkiewicz pełnił funkcję zastępcy kierownika nowo powołanego Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR.

nych dla funkcjonowania mediów instytucji i redakcji. Należeli do nich W. Bek⁵⁹, W. Klimczak⁶⁰, Z. Andruszkiewicz⁶¹ i S. Kosicki⁶². Żaden z nich nie zajął jednak w przyszłości eksponowanego politycznie miejsca w Sekretariacie KC PZPR.

Nie wdając się w szczegóły budowy Wydziału Propagandy, trzeba stwierdzić, że w pierwszym okresie jego funkcjonowania dzielił się on na pięć pionów⁶³, a te ostatnie na sektory. Szczególnie interesujący nas pion prasy składał się z trzech sektorów: sektora dzienników, sektora literatury społeczno-politycznej i sektora tygodników⁶⁴. Jak pisze P. Sowiński:

Po późniejszych reorganizacjach zrezygnowano z „pionizacji” na rzecz „sektoryzacji” struktury wydziałów propagandy. Przypisani do poszczególnych sektorów urzędnicy KC byli specjalistami w konkretnych dziedzinach życia i według tego klucza opiekowali się pismami, redakcjami radiowymi i telewizyjnymi, agendami państwa oraz stowarzyszeniami ze swojej branży⁶⁵.

Co wydaje się ważne, w porównaniu z Biurem Prasy liczba osób zatrudnionych w Wydziale Propagandy w ostatnim okresie jego istnienia była ok. trzykrotnie większa, sięgnęła w 1974 r. 55 osób, w tym 44 na stanowiskach merytorycznych (zastępcy kierownika, inspektora, starszego instruktora i instruktora)⁶⁶. Skład ten uzupełniali w liczbie od 8 do 18 stanowisk pracownicy poszczególnych komitetów wojewódzkich oddelegowani do pracy w pionie propagandy, którzy resortowo podlegali J. Łukasiewiczowi⁶⁷. Jak można wysnuć m.in. z zapisków M. Rakowskiego, w ścisłym centrum władzy cały czas toczyła się rywalizacja o zdobycie jak największych wpływów i następnie ich ugruntowanie w sprawach dotyczących działalności propagandowej. O ile J. Szydłak i podporządkowany mu bezpośrednio J. Łukasiewicz mieli współpracować bez większych zgrzytów przez dłuższy czas, o tyle inne czołowe postacie sceny politycznej, w tym premier i zarazem członek Biura Politycznego

⁵⁹ W latach 1973–1978 I zastępca prezesa RSW, a następnie — do 1980 r. I zastępca ministra kultury i sztuki w rządzie PRL; następnie Kierownik Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KC (marzec – wrzesień 1980) od jesieni 1980 r. do 1985 redaktor naczelny „Trybuny Ludu”; *Informator o strukturze i obsadzie...*, s. 103, 128, 132; *Przegląd Wydarzeń*, „Prasa Polska” 1978, nr 12, s. 46.

⁶⁰ W l. 1975–1977 kierownik Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej KC; *Informator o strukturze i obsadzie...*, s. 128, 132–133.

⁶¹ W latach 1977–1978 kierownik Wydziału Organizacji Społecznych, Sportu i Turystyki KC i następnie — do stycznia 1985 r. prezes RSW „Prasa–Książka–Ruch”; *Informator o strukturze i obsadzie...*, s. 123, 129, 133; *Kronika*, „Prasa Polska” 1985, nr 3, s. 61.

⁶² W latach 1972–1990 prezes GUKPPiW; *Personalalia*, „Prasa Polska” 1973, nr 2, s. 34.

⁶³ Były to: pion prasy, pion ideologiczny, pion pracy masowo-politycznej, pion telewizji i spraw międzynarodowych, pion wydawniczy; *PPR, PPS, PZPR...*, s. 62–63.

⁶⁴ *PPR, PPS, PZPR...*, s. 62–63.

⁶⁵ P. Sowiński, *Kierowanie propagandą...*, s. 53.

⁶⁶ Tamże, s. 53; J. Wojsław, *Biuro Prasy KC PZPR...*, s. 305–307.

⁶⁷ P. Sowiński, *Kierowanie propagandą...*, s. 53.

KC P. Jaroszewicz⁶⁸ oraz przez pewien czas F. Szlachcic⁶⁹, mieli próbować ograniczać wpływy obu oddelegowanych do prowadzenia polityki informacyjnej działaczy. Należy wspomnieć o tym, że F. Szlachcic po VI Zjeździe PZPR otrzymał w Sekretariacie KC PZPR nadzór nad pracą Wydziału Nauki i Oświaty, Biura Spraw Kadrowych i Wyższej Szkoły Nauk Społecznych⁷⁰, co tym samym powodowało kolizję z kompetencjami nadzorczymi skupionymi w rękach J. Szydłaka w ramach szeroko rozumianych spraw dotyczących działalności w obszarze ideologicznym.

Pod koniec pierwszego pięciolecia rządów E. Gierka z próby sił w obszarze spraw związanych z prowadzeniem polityki propagandowej i kontroli mediów wychodzą zwycięsko jego nominalni partyjni przywódcy w osobach J. Szydłaka i J. Łukaszewicza. Potwierdzeniem tego poglądu mogą być słowa M. Rakowskiego zanotowane w „Dziennikach” pod datą 5 kwietnia 1974 r. Napisał:

Na posiedzeniu Zespołu Prasowego KC zakomunikowano nam, że M. Gardowski został zastępcą przewodniczącego Radiokomitetu. Rzecz niby bez znaczenia, gdyby nie pewne okoliczności tej nominacji. Pomijając już fakt, że nie słyszałem, by był z gatunku orłów, jego awans oznacza po prostu przegraną Jaroszewicza, który swego czasu pytał mnie, co myślę o G., i powiedział, że nie zamierza podpisać jego nominacji, ponieważ nie ceni tego faceta. No i... podpisał. Musiał ustąpić i wiadomo dlaczego. Po prostu okazało się, że towarzysze Szydłak i Łukaszewicz są od niego mocniejsi [...]. Musi robić to, co postanowi KC i jego aparat ...⁷¹.

Relacje pomiędzy J. Szydłakiem i J. Łukaszewiczem przez większość czasu dzielącego VI od VII Zjazd PZPR układały się co najmniej poprawnie, a nawet w pierwszych latach — jak się wydaje — na zasadach zgodnej współpracy i przyjęcia przez J. Łukaszewicza pozycji uległej wobec bardziej wpływowego politycznego

⁶⁸ Na początku marca 1973 r. M. Rakowski zanotował: „Łukaszewicz i jego ferajna są niezadowolony z tego, że premier, jak sadzę pod wpływem Inki (Alicja Solska, żona) wtrąca swoje trzy grosze w sprawy, które do niego nie należą”; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 99; zob. inne podobne uwagi: M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 86; *Komisja Tadeusza Grabskiego...*, Warszawa 2013, s. 266.

⁶⁹ Na początku maja 1973 r. M.F. Rakowski zapisał: „Spotkałem się z Romkiem Bratnym. Powoływał się na rozmowę z Frelkiem, z której wynikało, że w czerwcu dojdzie do nowych przetasowań w Biurze Politycznym. Szlachcic otrzyma w swoje władanie również front ideologiczny, tzn. straci go Szydłak. Być może Szlachcic dąży do coraz większej władzy. Faktycznie jest drugim człowiekiem w partii”; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 122–123; z kolei w początkach września 1973 r. M. Rakowski notuje: „Z inicjatywy Wydziału Zagranicznego zaproszono nas (około 50 osób) do KC [...]. Szlachcic, który prowadził zebranie, zakomunikował, że stawia przed nami trzy cele: wymianę informacji, wspólne konsultacje i działalność lektorską. Cały ten koncept wygląda mi na rodzaj współzawodnictwa z Wydziałem Propagandy KC, który kontroluje zespół lektorów KC”; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 153.

⁷⁰ *Komisja Tadeusza Grabskiego...*, s. 216.

⁷¹ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 225–226.

patrona⁷². Ten stan rzeczy zaczął się zmieniać w połowie lat 70., gdy przyszedł czas nowego rozplanowania w kierownictwie partyjnym nadzoru nad pionem propagandowym i ustalenia, przyjętych na VII Zjeździe PZPR (8–12 grudnia 1975 r.), zmian personalnych w Sekretariacie i w Biurze Politycznym KC. Już wtedy politycznie silniejszy J. Łukaszewicz zaczął wzmocniać swoją niezależność m.in. przez budowanie specjalnych relacji z E. Gierkiem i E. Babiuchem, który po utraceniu F. Szlachcica stał się w praktyce drugą osobą w partii⁷³. Krystalizowanie się nowej struktury wydziałów KC odpowiedzialnych za tzw. front ideologiczny i związanych z tym personalnych kompetencji nadzorczych musiało budzić napięcia. Jak zanotował M. Rakowski, po rozmowie ze S. Olszowskim, wczesną jesienią 1975 roku na jednym z posiedzeń Biura Politycznego KC miało dojść pomiędzy J. Szydłakiem a J. Łukaszewiczem do pyskówki (w kontekście tzw. sprawy Szlachcica), w której ten pierwszy miał zarzucić drugiemu — „Żebyś ja ci nie przypomniał twoich antyradzieckich wystąpień”, co było jak na standardy panujące w PRL groźną politycznie uwagą⁷⁴.

Pierwszy etap zmian w interesującym nas czasie nastąpił wiosną 1975 r. Na miejsce rozwiązanego wtedy Wydziału Propagandy, Prasy i Wydawnictw powstały dwa wydziały KC: Wydział Prasy, Radia i Telewizji⁷⁵ oraz Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej⁷⁶. Pierwszą strukturą, do września 1980 r.⁷⁷, kierował Kazimierz Rokoszewski⁷⁸, który również zaczął przewodzić bieżącej pracy Komisji Prasowej KC⁷⁹. Awans miał zawdzięczać E. Babiuchowi⁸⁰. Z kolei na czele Wydziału Pracy Ideowo-Wychowawczej postawiono Wiesława Klimczaka, który kierował nim do

⁷² Pod koniec czerwca 1973 r., po rozmowie z ówczesnym I zastępcą Wydziału Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC, M. Kruczkowskim — M. Rakowski zanotował: „Przekonywał [M. Kruczkowski — przyp. J.W.] mnie, że Ł. [Łukaszewicz — przyp. J.W.] kroku nie zrobi bez Szydłaka”; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 147.

⁷³ M. Rakowski jesienią 1975 r. zanotował słowa R. Frelka, ówczesnego członka Sekretariatu KC PZPR, na temat sytuacji panującej w kierownictwie partii: „Babiuch jest dzisiaj najsilniejszą figurą. Myśli o przywództwie. Stefan [Olszowski] chce przetrwać. Szydłak jest nie lubiany przez Jaroszewicza, Babiucha i Jaruzelskiego. Babiuch chce go wypchnąć na związki zawodowe. Łukaszewicz to totumfacki Babiucha, chodzi do niego i wysłuchuje jego rad, a nie Szydłaka, chociaż to właśnie on jest jego szefem [...]”; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 366; zob. też: J. Tejchma, *Kulisy dymisji...*, s. 77.

⁷⁴ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 368.

⁷⁵ W Wydziale Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR utworzono cztery sektory: problematyki ideologicznej; problematyki społeczno-politycznej; spraw międzynarodowych oraz prasy i rozgłośni terenowych; *PPR, PPS, PZPR...*, s. 59.

⁷⁶ Oba nowo powołane wydziały powstały 20 maja 1975 r.; *Informator o strukturze...*, s. 128, 129.

⁷⁷ *Informator o strukturze...*, s. 129.

⁷⁸ W l. 1971–1975 zajmował stanowisko I Sekretarza Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego PZPR; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 331, 345.

⁷⁹ M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 345.

⁸⁰ Tamże, s. 331.

grudnia 1977 roku⁸¹. Takie przeorganizowanie pionu propagandowego KC PZPR mogło wynikać z założenia, że dla skuteczniejszego prowadzenia polityki w tym obszarze należy, jak pisał P. Sowiński, stworzyć dwie oddzielne struktury: jedną o charakterze zadaniowym, drugą o charakterze koncepcyjnym⁸². W tym układzie to Wydziałowi Prasy, Radia i Telewizji powierzono praktyczne realizowanie zadań związanych z prowadzeniem propagandy sukcesu w głównych mass mediach, zostawiając z kolei Wydziałowi Pracy Ideowo-Wychowawczej prace analityczne, w tym np. układanie strategii polityki propagandowej kierowanej przeciwko opozycji demokratycznej, jak też działania związane z szkoleniami, pracą wychowawczą i przygotowaniem propagandowym akcji rocznicowych⁸³.

Bieżący nadzór nad prasą do połowy lat 70. był skupiony w Wydziale Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC. Wychodzące z niego zalecenia kierowano do poszczególnych zespołów redakcyjnych na kilka sposobów. Z jednej strony przy pomocy regularnie zwoływanych narad w partyjnej centrali w Warszawie, gdzie dochodziło do „nastawiania” redaktorów naczelnych z udziałem kierownictwa Wydziału. Brali w nich również udział, w zależności od rozpatrywanego tematu, pozostali członkowie Sekretariatu KC, jak i członkowie rządu PRL zajmujący się daną problematyką resortową. Jeszcze inną formułą spotkań służącą sterowaniu środkami masowego przekazu, zwłaszcza w odniesieniu do prasy terenowej, regionalnych ośrodków telewizyjnych i rozgłośni radiowych, pozostawały narady organizowane w pionie sekretarzy wojewódzkich ds. propagandy, niejednokrotnie z udziałem I sekretarzy wojewódzkich PZPR, jak i wydelegowanych pracowników Wydziału Propagandy oraz innych przedstawicieli struktur służących kontroli mediów. Politycznej inspiracji w tym wypadku dokonywano zarówno w regionach, jak i w warszawskiej centrali.

Pewną rolę, ale już bardziej rytualną, pełnił Zespół Prasowy KC. Jego uczestnicy, pod przewodnictwem J. Szydłaka i J. Łukaszewicza, należeli do swoistej politycznej elity wśród dziennikarzy. Z reguły stali na czele najważniejszych redakcji i instytucji medialnych i tym samym uchodzili w środowisku za osoby cieszące się wysokim zaufaniem w aktualnym układzie władzy. Należy też wspomnieć o ciągle istniejącej Komisji Ideologicznej KC, której w pierwszych latach rządów E. Gierka przewodniczył J. Tejchma. Jednak, jak się wydaje, jej wpływ na politykę propagandową, a jeszcze bardziej bieżące funkcjonowanie prasy, radia i telewizji był nieznaczny⁸⁴.

Odbywały się również narady z I sekretarzem KC PZPR E. Gierkiem eksponowane w środkach masowego przekazu, ale niemające większego praktycznego znaczenia dla

⁸¹ *Informator o strukturze...*, s. 128; krytycznie o kompetencjach W. Klimczaka wypowiedzieli się m.in. J. Tejchma i M. Rakowski; zob.: J. Tejchma, *Kulisy dymisji...*, s. 162–163.

⁸² P. Sowiński, *Kierowanie propagandą...*, s. 52.

⁸³ Tamże.

⁸⁴ Pewną rolę w kierowaniu polityką propagandową pełniły też komisje i zespoły problemowe KC, w tym Zespół ds. Wydawnictw, Zespół ds. Propagandy za Granicą czy Zespół ds. Propagandy Gospodarczej i Reklamy; P. Sowiński, *Kierowanie propagandą...*, s. 53.

działalności mass mediów. Przyjmowały one zarówno formę tzw. okresowych spotkań z dziennikarzami agencji, prasy, radia i telewizji⁸⁵, w których brało udział nawet ponad stu uczestników, jak i w mniejszym gronie zebrań. Wtedy lider partii, najczęściej w otoczeniu obu formalnych nadzorców frontu ideologicznego, udzielał rytualnej audiencji przedstawicielom wybranych instytucji i redakcji. Dаты tych narad zazwyczaj były podyktowane kalendarzem ważnych wydarzeń politycznych o znaczeniu ogólnopolskim i wydarzeniami odnoszącymi się bezpośrednio do bieżącego funkcjonowania poszczególnych instytucji wpływających na realizowanie polityki informacyjnej⁸⁶.

Co wydaje się interesujące w perspektywie przybliżenia praktyk prowadzenia nadzoru nad mediami przez kierownictwo partyjne, to ujawnione przez M. Rakowskiego jej wybrane zasady. Wśród nich te, że prasie, także jej centralnym tytułom, przysługiwało co najwyżej prawo do krytycznego przedstawiania sposobu rządzenia powiatowego aparatu partyjnego, a jedynym tytułem, który mógł sobie pozwolić na wypowiedzianie niepoehlebnych opinii w stosunku do wojewódzkich instancji partyjnych, i to oczywiście po wcześniejszej konsultacji z najwyższymi gremiami aparatu władzy, była „Trybuna Ludu”⁸⁷. Jeszcze innym obowiązującym zasadą stał się zakaz publicznego polemizowania z opiniami zamieszczonymi na łamach centralnych organów prasowych KC PZPR „Trybuny Ludu” i miesięcznika „Nowe Drogi”⁸⁸, co tym samym zamykało możliwość obrony stronom poddanych krytyce przez oba wpływowe partyjne tytuły.

Pierwszych pięć lat rządów E. Gierka upłynęło również pod znakiem wymiany kierownictwa poszczególnych instytucji tworzących swoisty kręgosłup działalności propagandowej. Jeszcze jesienią 1971 r. nastąpiła zmiana na stanowisku redaktora naczelnego PAP. M. Hofmana zastąpił najpierw jako pełniący obowiązki, a od lutego 1972 r. jako pełnoprawny redaktor naczelny najważniejszej agencji informacyjnej w czasach PRL⁸⁹ J. Roszkowski⁹⁰. Inną personalną zmianą stało się desygnowanie na

⁸⁵ Tego typu okresowe narady odbyły się zazwyczaj nie częściej niż dwukrotnie w roku.

⁸⁶ Przykładem takiej narady może być zorganizowane spotkanie 12 czerwca 1972 r. w gmachu KC PZPR w Warszawie z udziałem grupy członków Prezydium ZG SDP, przedstawicieli Zarządu Głównego Związku Zawodowego Pracowników Książki, Prasy i Radia oraz grupy naczelnych redaktorów i publicystów, której przewodzili E. Gierek, J. Szydłak i J. Łukaszewicz.

⁸⁷ Taki pogląd przedstawił podczas rozmowy z nim latem 1972 r. E. Babiuch; M.F. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1972–1975...*, s. 56.

⁸⁸ „Nowe Drogi” — miesięcznik, organ teoretyczny i polityczny KC PZPR wychodzący w latach 1948–1989 (w latach 1947–1948 jako organ KC PPR).

⁸⁹ Więcej na temat działalności polskich agencji prasowych — w tym PAP w: R. Piasecka-Strzelec, *Polskie agencje prasowe w latach 1944–1972. Upowszechnianie i reglamentacja informacji, działalność propagandowa*, Kielce 2012; też, *Polskie agencje prasowe w rozwoju historycznym. Kontekst polityczny, ewolucja modelu oraz techniki przekazu informacji*, Kraków 2019.

⁹⁰ R. Piasecka-Strzelec, *Polskie agencje prasowe w latach...*, s. 242–245; zob. też krótki rys biograficzny: S. Ligarski, G. Majchrzak, *Janusz Roszkowski: tajemniczy prezes*, „Forum Dziennikarzy” 2017, nr 3 (123), s. 72–76.

początku 1972 r. dotychczasowego redaktora naczelnego „Trybuny Ludu”⁹¹, a w latach 1964–1974 przewodniczącego ZG SDP S. Mojkowskiego na stanowisko prezesa RSW „Prasa”, a rok później RSW „Prasa–Książka–Ruch”⁹². Na przełomie roku 1972 i 1973 wymieniono również prezesa Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk (dalej: GUKPPiW). Na miejsce J. Siemka powołano S. Kosickiego, do tej pory jednego z pierwszych zastępców kierownika Wydziału Propagandy, Prasy i Wydawnictw KC⁹³. Jesienią 1972 r. ustanowiono także nowe kierownictwo radia i telewizji⁹⁴. Zaczął mu przewodzić dotychczasowy redaktor naczelny katowickiej „Trybuny Robotniczej” M. Szczepański, który zastąpił długoletniego przewodniczącego Komitetu do spraw Radia i Telewizji Włodzimierza Sokorskiego⁹⁵. Co warto przypomnieć, kierownictwo Radiokomitetu i GUKPPiW było formalnie powoływane przez Prezesa Rady Ministrów, ale pozostawało w obsadzie stanowisk objętych nomenklaturą KC PZPR, podobnie jak inne instytucje i centralne urzędy wchodzące w skład systemu medialnego PRL. W praktyce oznaczało to, że m.in. szefów PAP, RSW „Prasa–Książka–Ruch”, Radiokomitetu i GUKPPiW wybierał Sekretariat KC PZPR⁹⁶.

Z oficjalnych dokumentów i wystąpień, w tym E. Gierka i J. Łukaszewicza, przedstawionych na VII Zjeździe PZPR wynikało przekonanie, że na tzw. froncie ideologicznym, z prasą, radiem i telewizją na czele, osiągnięto znaczący postęp w ostatnim pięcioleciu (ze szczególnym zaznaczeniem okresu od VI Zjazdu PZPR)⁹⁷. Uzasadnieniem dla takiej oceny były przekazane tam informacje, w tym wybijane na

⁹¹ Na stanowisko redaktora naczelnego „Trybuny Ludu” został mianowany dotychczasowy zastępca S. Mojkowskiego Józef Barecki.

⁹² Stanisław Mojkowski, „Trybuna Ludu”, 16 VIII 1978 r., s. 4; *Tow. Stanisław Mojkowski*, „Prasa Polska” 1978, nr 10, s. 16.

⁹³ Z. Romek, *System cenzury PRL*, [w:] T. Strzyżewski, *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015, s. 9–27; *Personalia*, „Prasa Polska” 1973, nr 2, s. 34.

⁹⁴ 20 grudnia 1972 r. P. Jaroszewicz powołał nowych zastępców i dyrektorów generalnych w Radiokomitecie: W. Loranza, J. Mietkowskiego, J. Wilhelmiego, E. Adamiaka, W. Łozińskiego, M. Gardowskiego.

⁹⁵ *Personalia*, „Prasa Polska” 1972, nr 12, s. 48–49; *Personalia*, „Prasa Polska” 1973, nr 2, s. 34; zob. więcej na temat aktywności politycznej W. Sokorskiego i przypuszczalnych przyczyn jego odsunięcia od kierowania Radiokomitetem, [w:] P. Donefner, *Włodzimierz Sokorski jako prezes Radiokomitetu w latach 1956–1972. Pozycja polityczna w elicie władzy*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2020, t. 18, s. 45–81; K. Pokorna-Ignatowicz, *Telewizja w systemie politycznym i medialnym PRL. Między polityką a widzem*, Kraków 2003.

⁹⁶ Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Wytoczne Biura Politycznego w sprawie nomenklatury kadr instytucji partyjnych wraz z wykazem stanowisk objętych nomenklaturą KC, KW, KM, KD, KMG, KG, KZ*, Warszawa, kwiecień 1977; Archiwum Akt Nowych, Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (dalej: AAN, KC PZPR), sygn. XX-184, s. 45–46 (bez paginacji archiwalnej).

⁹⁷ Chodzi tutaj m.in. o: *Sprawozdanie Komitetu Centralnego PZPR za okres od VI do VII Zjazdu, wystąpienia E. Gierka i J. Łukaszewicza z trybuny zjazdowej*; zob. *Pełna realizacja uchwał VII Zjazdu – najważniejszym zadaniem*, „Prasa Polska” 1976, nr 1, s. 1–3.

plan pierwszy dane o zwiększeniu się objętości i nakładów pism RSW, które w porównaniu z rokiem 1970 osiągnęły poziom wyższy o ponad 20 proc.⁹⁸. Miało być to również skutkiem powołania na początku 1973 r. z dotychczas oddzielnie funkcjonujących organizacyjnie trzech podmiotów jednego, jak pisano — „podporządkowanej Komitetowi Centralnemu zintegrowanej instytucji wydawniczo-prasowo-kolportażowej” RSW „Prasa–Książka–Ruch”⁹⁹. Wśród innych zdobyczy wymieniono m.in. dwukrotny wzrost codziennego nakładu „Trybuny Ludu”¹⁰⁰ czy też poczynienie nowych inwestycji w przemyśle poligraficznym oraz rozbudowę bazy technicznej dla radia i telewizji. Widocznym elementem towarzyszącego Zjazdowi PZPR przekazu było częste wracanie w nim do charakterystycznego dla propagandy sukcesu motywu, który mówił o wzrastającej w ostatnich latach roli funkcji organizatorskiej prasy, radia i telewizji przyczyniającej się do „zwiększania zaangażowania i aktywności społecznej”¹⁰¹ czy — jak twierdził J. Łukasiewicz — „jaśniej i precyzyjniej określającej cele narodowego działania, wyzwalającej zbiorową energię społeczeństwa...”¹⁰².

Podsumowanie

Jednym z kluczowych elementów wpływających na charakter prowadzonej przez kierownictwo partii polityki wobec mass mediów i w konsekwencji rzutującym na treść propagandy była obsada personalna osób odpowiedzialnych za interesujący nas obszar problemowy na poziomie centralnych struktur PZPR z Sekretariatem i Biurem Politycznym KC PZPR na czele. Również polityka kadrowa¹⁰³ prowadzona wobec niżej w hierarchii położonych komórek partyjnych i instytucji związanych z funkcjonowaniem środków masowego przekazu, w tym redakcji, wpływała na budowę

⁹⁸ *Pełna realizacja...*, s. 1; por. T. Mielczarek, *Prasa w enuncjacjach...*, s. 140–141.

⁹⁹ *Pełna realizacja...*, s. 1; zob. też: *Narada centralnego aktywu partyjnego*, „Trybuna Ludu”, 18 VI 1972 r., s. 1, 3.

¹⁰⁰ W latach 1971–1975 dzienny nakład „Trybuny Ludu” wzrósł z 452 do 860 tys. egzemplarzy, a nakład wydania sobotnio-niedzielnego osiągnął 1 mln 250 tys. egzemplarzy; *Pełna realizacja...*, s. 1.

¹⁰¹ *Fragment Sprawozdania Komitetu Centralnego PZPR za okres od VI do VII Zjazdu*; cyt. za: *Pełna realizacja...*, s. 1.

¹⁰² Cyt. za: *Pełna realizacja...*, s. 3.

¹⁰³ W jednym z dokumentów partyjnych definiowano główne cele polityki kadrowej PZPR w następujący sposób: „Polityka kadrowa jest dla Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej jednym z podstawowych czynników sprawowania przez partię marksistowsko-leninowską przewodniej roli w społeczeństwie. Jako kierownicza siła polityczna, partia określa cele i ustala założenia polityki kadrowej w państwie”; Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Główne założenia polityki kadrowej PZPR* (przyjęte przez XIII Plenum KC PZPR), Warszawa, październik 1983, AAN, KC PZPR, sygn. XX-184, s. 3 (bez paginacji archiwalnej).

środowiska służącego efektywnemu realizowaniu założeń nowej polityki informacyjnej. Trzeba dodać, że w latach 70. kompetencje w podejmowaniu decyzji kadrowych objętych tzw. nomenklaturą kadr, w tym podlegających tylko decyzji Biura Politycznego¹⁰⁴, Sekretariatu KC PZPR¹⁰⁵, a w końcu wybranych resortowych sekretarzy, w tym J. Szydłaka i J. Łukaszevicza¹⁰⁶, dotyczyły obsady kilkudziesięciu stanowisk¹⁰⁷. W wypadku pierwszej połowy lat 70. wypracowany układ personalny na szczytach władzy w interesującym nas obszarze został zbudowany wokół J. Szydłaka i podległego mu formalnie J. Łukaszevicza. O ile pierwszy ze wskazanych polityków należał już w ostatnim okresie rządów W. Gomułki, obok S. Olszowskiego, do liderów PZPR odpowiedzialnych za propagandę i media, o tyle J. Łukaszevicz stał się nową postacią na tym szczeblu politycznym. Nie do końca czytelny personalny i rzeczowy podział obowiązków związanych z nadzorowaniem poszczególnych ogniw tzw. frontu ideologicznego, a także często wzmożone ambicje polityczne wybranych aktorów politycznych powodowały napięcia pomiędzy członkami władz partyjnych. Jednak, jak się wydaje, w ostatecznym rozrachunku nominalni kierownicy polityki propagandowej w osobach J. Szydłaka i J. Łukaszevicza wyszli zwycięsko z owych potyczek, odsuwając na bezpieczną odległość wpływowych rywali, w tym F. Szlachcica, J. Tejchmę i P. Jaroszevicza. W przededniu VII Zjazdu PZPR, który odbył się w grudniu 1975 r., zarysował się już nowy układ wpływów w centralnym aparacie partyjnym. Zaczął on rzutować zarówno na formalny, jak i nieformalny porządek we władzach PZPR. J. Łukaszevicz coraz bardziej dystansował się od dotychczasowego patrona będącego jednocześnie jego bezpośrednim zwierzchnikiem na rzecz zbliżenia się do dwóch najpotężniejszych osób w partii: E. Gierka i E. Babiucha.

¹⁰⁴ Do decyzji Biura Politycznego KC PZPR należała obsada redaktorów naczelnych: „Trybuny Ludu” i „Nowych Dróg”; Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Wytyczne Biura Politycznego...*, s. 41 (bez paginacji archiwalnej).

¹⁰⁵ Do decyzji Sekretariatu KC PZPR należała obsada następujących stanowisk: zastępców redaktorów naczelnych „Trybuny Ludu” i „Nowych Dróg”; redaktorów naczelnych „Życia Partii”, „Ideologii i Polityki”, „Zagadnień i Materiałów”, „Polityki”, „Kultury”, „Literatury”; Przewodniczącego ZG SDP, Przewodniczącego Komitetu do spraw Radia i Telewizji, Prezesa ZG RSW „Prasa–Książka–Ruch”, redaktora naczelnego PAP; Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Wytyczne Biura Politycznego...*, s. 44–47 (bez paginacji archiwalnej).

¹⁰⁶ W wypadku obsady stanowisk objętych nomenklaturą KC PZPR będącą w gestii decyzji poszczególnych Sekretarzy KC PZPR znaleźli się: redaktorzy naczelni PA „Interpress”, Centralnej Agencji Fotograficznej, Centralnego Ośrodka Politycznej Propagandy Wizualnej, „Sugestii”, Wytwórni Filmów Dokumentalnych, Polskiej Kroniki Filmowej, Krajowej Agencji Wydawniczej, Młodzieżowej Agencji Wydawniczej; redaktorzy naczelni centralnych dzienników, tygodników, miesięczników i kwartalników, międzywojewódzkich gazet partyjnych; zastępcy przewodniczącego i dyrektorzy generalni Komitetu do spraw Radia i Telewizji, wiceprezesa ZG RSW „Prasa–Książka–Ruch”; Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Wytyczne Biura Politycznego...*, s. 51 (bez paginacji archiwalnej).

¹⁰⁷ Zob. też: P. Sowiński, *Kierowanie propagandą...*, s. 56.

Instytucjonalny nadzór nad funkcjonowaniem środków masowego przekazu, w tym prasą, był skupiony do końca 1971 roku w Biurze Prasy KC PZPR kierowanym przez W. Beka, a kontrolowanym z poziomu Sekretariatu KC PZPR przez S. Olszowskiego. Następnie ogół spraw związanych z propagandą przypisano powstałemu na początku 1972 r. Wydziałowi Prasy, Propagandy i Wydawnictw KC, na czele którego postawiono J. Łukaszewicza. Polityk ten w tandemie z J. Szydłakiem przewodzili również pracy pozostałych instytucji w centrum partyjnym włączonych w system inspirowania i kontrolowania mediów, w tym Komisji Prasowej KC czy też Zespołowi do spraw Propagandy za Granicą. Warto też przypomnieć, że od początku 1972 r. J. Łukaszewicz był przewodniczącym Rady RSW „Prasa”, a następnie RSW „Prasa–Książka–Ruch”¹⁰⁸.

Jak można przypuszczać, w połowie lat 70. kierownictwo partyjne, chcąc zdynamizować prowadzoną politykę informacyjną — zwiększyć jej skuteczność i tym samym dać odpór krytykom jej dotychczasowego stanu¹⁰⁹ oraz lepiej się przygotować do publicznego tłumaczenia realizowanej polityki gospodarczej — postanowiło na nowo zaprojektować organizację pionu propagandowego w centralnych strukturach PZPR. W tym celu powołano w maju 1975 r. Wydział Prasy, Radia i Telewizji KC PZPR oraz Wydział Pracy Ideowo-Wychowawczej. Taki układ, wydzielający sprawy związane z nadzorowaniem funkcjonowania mediów do oddzielnego wydziału KC, sprzyjał wzmocnieniu kontroli nad działalnością prasy, radia i telewizji. Było to zgodne z myśleniem towarzyszącym J. Łukaszewiczowi, który uważał, że koniecznym warunkiem jest zachowanie monopolu kierowania wymienionymi środkami masowego przekazu w Komitecie Centralnym¹¹⁰, czemu też pośrednio służyła reforma administracyjna z 1975 r. osłabiająca pozycję nadzorczą wojewódzkiego kierownictwa partyjnego także wobec terenowej prasy, regionalnych rozgłośni i ośrodków telewizyjnych.

VII Zjazd PZPR w grudniu 1975 r. potwierdził wzrastającą pozycję J. Łukaszewicza, awansując go na zastępcę członka Biura Politycznego i pozostawiając go

¹⁰⁸ *Skład Rady RSW w latach 1972–1979*, AAN, RSW „Prasa–Książka–Ruch”, Zarząd Główny, sygn. 3/10, 2 czerwca 1979, k. 21.

¹⁰⁹ Do jej krytyków należał m.in. F. Szlachcic, który już wiosną 1972 r. miał krytykować na naradzie z I sekretarzami KW PZPR pion propagandowo-prasowy podległy Łukaszewiczowi; *Komisja Tadeusza Grabskiego...*, s. 264.

¹¹⁰ *Komisja Tadeusza Grabskiego...*, s. 265; potwierdzeniem tego sposobu myślenia o centralnej roli Wydziału Prasy, Radia i Telewizji KC w zawiadywaniu propagandą jest sporządzona pięć lat później, jesienią 1980 r., „Uchwała Sekretariatu KC PZPR w sprawie partyjnego kierowania terenowymi środkami masowego przekazu”, rozesłana do I sekretarzy KW PZPR; pisano w niej: „Zasadniczą rolę i funkcję w programowaniu podstawowych kierunków propagandowych dla prasy, radia i telewizji wynikających z uchwał i decyzji kierowniczych organów partii oraz analizy i kontroli ich realizacji powinien odgrywać Wydział Prasy, Radia i Telewizji KC”; *Uchwała Sekretariatu KC PZPR w sprawie partyjnego kierowania terenowymi środkami masowego przekazu oraz pracy wojewódzkich instancji partyjnych z zespołami redakcyjnymi prasy terenowej i terenowych ośrodków radia i telewizji* rozesłana do I sekretarzy KW 10 listopada 1980 r., AAN, KC PZPR, sygn. XXXIII/132, k. 46–49.

jednocześnie sekretarzem KC PZPR. I choć nadal pozostawał on formalnie na tzw. froncie ideologicznym w partyjnym układzie władzy osobą numer dwa, po J. Szydłaku¹¹¹, to jednak stanowiło to już zapowiedź zdobycia przez niego pierwszeństwa w interesującym nas obszarze spraw. Trzeba jednak pamiętać o tym, że i jego władza była ograniczona, czego przykładem mogły być skomplikowane relacje z szefem Radiokomiteu M. Szczepańskim mającym silne wsparcie E. Gierka czy też trwające przez wiele lat potyczki z redaktorem naczelnym „Polityki” M. Rakowskim szukającym w momentach napięć pomocy u innych czołowych postaci ścisłego kierownictwa PZPR.

Bibliografia

Źródła

- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Wytyczne Biura Politycznego w sprawie nomenklatury kadr instytucji partyjnych wraz z wykazem stanowisk objętych nomenklaturą KC, KW, KM, KD, KMG, KG, KZ*, Warszawa, kwiecień 1977, AAN, KC PZPR, sygn. XX-184, s. 1–56 (bez paginacji archiwalnej).
- Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Komitet Centralny, *Główne założenia polityki kadrowej PZPR* (przyjęte przez XIII Plenum KC PZPR), Warszawa, październik 1983, AAN, KC PZPR, sygn. XX-184, s. 1–15 (bez paginacji archiwalnej).
- Uchwała Sekretariatu KC PZPR w sprawie partyjnego kierowania terenowymi środkami masowego przekazu oraz pracy wojewódzkich instancji partyjnych z zespołami redakcyjnymi prasy terenowej i terenowych ośrodków radia i telewizji* rozesłana do I sekretarza KW w dn. 10 listopada 1980 r., AAN, KC PZPR, sygn. XXXIII/132, k. 46–49.
- Skład Rady RSW w latach 1972–1979*, AAN, RSW „Prasa–Książka–Ruch”, Zarząd Główny, sygn. 3/10, 2 czerwca 1979, k. 21–22.

Źródła publikowane

- Faron A., *Zadania środków masowego przekazu w umacnianiu kierowniczej roli partii*, „Prasa Polska” 1973, nr 2, s. 3–5.
- Galiński T., *Zielone światło dla rozwoju prasy*, „Prasa Polska” 1972, nr 1, s. 24 (23–25).
- Komisja Prasowa przy KC PZPR*, „Prasa Polska” 1971, nr 6, s. 10.
- Główne kierunki rozwoju prasy, radia i telewizji. Przemówienie kierownika Biura Prasy KC PZPR Wiesława Beka*, „Prasa Polska” 1972, nr 1, s. 19–21.
- Grudzień 1970*, „Polityka”, 2 I 1971 r., s. 1–2.
- Łukaszewicz J., *Niektóre problemy frontu ideologicznego partii*, „Nowe Drogi” 1973, nr 4, s. 5–16.

¹¹¹ J. Szydłak na początku grudnia 1976 r. został wicepremierem w rządzie P. Jaroszewicza, w styczniu roku następnego utracił stanowisko sekretarza KC PZPR, pozostając jednocześnie członkiem Biura Politycznego.

- Narada centralnego aktywu partyjnego*, „Trybuna Ludu”, 18 VI 1972 r., s. 1, 3.
Personalia, „Prasa Polska” 1973, nr 2, s. 34.
Personalia, „Prasa Polska” 1972, nr 12, s. 48–49.
Pomyślny bilans i dalsze zadania, „Prasa Polska” 1972, nr 8, s. 1–2.
Problemy propagandy i informacji. Sprawozdanie z obrad zespołu XII, „Prasa Polska” 1972, nr 1, s. 6–10.
Przegląd Wydarzeń, „Prasa Polska” 1978, nr 12, s. 46.
Rakowski M.F., *Dzienniki polityczne 1969–1971*, t. 4, Warszawa 2001.
Rakowski M.F., *Dzienniki polityczne 1972–1975*, t. 5, Warszawa 2002.
Rakowski M.F., *Dzienniki polityczne 1976–1978*, t. 6, Warszawa 2002.
Rakowski M.F., *Dzienniki polityczne 1979–1981*, t. 7, Warszawa 2004.
Rakowski M.F., *Rzeczpospolita na progu lat 80.*, Warszawa 1981.
Sokorski W., *Romans z komuną. Zwierzenia intymne*, Łódź 1991.
Sokorski W., *Wspomnienia*, Warszawa 1990.
Sprawozdanie Komitetu Centralnego PZPR za okres od VI do VII Zjazdu, wystąpienia E. Gierka i J. Łukaszczyka z trybuny zjazdowej; Pełna realizacja uchwał VII Zjazdu – najważniejszym zadaniem, „Prasa Polska” 1976, nr 1 (styczeń), s. 1–3.
Stanisław Mojkowski, „Trybuna Ludu”, 16 VIII 1978 r., s. 4.
Starewicz A., *Dokonały się korzystne zmiany*, „Prasa Polska” 1967, nr 7 (228), s. 4–6.
Tejchma J., *Odszedł Gomułka, przyszedł Gierek. Notatki z lat 1971–1973*, Toruń 2006.
Tejchma J., *Kulisy dymisji. Z dzienników ministra kultury 1974–1977*, Kraków 1991.
Tejchma J., *W kręgu nadziei i rozczarowań. Notatki dzienne z lat 1978–1982*, Warszawa 2002.
Tow. Stanisław Mojkowski, „Prasa Polska” 1978, nr 10, s. 16.
Torańska T., *Byli*, Warszawa 2006.
Torańska T., *Aneks, przedmowa A. Friszke*, Warszawa 2015.
Ważne decyzje, „Prasa Polska” 1971, nr 4, s. 3–4.
Werblan A., *Polska Ludowa. Postscriptum. Rozmawia Robert Walenciak*, Warszawa 2019.
Życiorysy członków władz partyjnych, „Trybuna Ludu”, 12 XII 1971 r., s. 2.

Opracowania

- Donefner P., *Sekretarz propagandy sukcesu. Przyczynek do biografii politycznej*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2019, t. 17, s. 297–312.
Donefner P., *Włodzimierz Sokorski jako prezes Radiokomitetu w latach 1956–1972. Pozycja polityczna w elicie władzy*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2020, t. 18, s. 45–81.
Eisler J., *Siedmiu wspaniałych. Poczet pierwszych sekretarzy KC PZPR*, Warszawa 2014.
Informator o strukturze i obsadzie personalnej centralnego aparatu PZPR 1948–1990, oprac. W. Janowski, A. Kochański, red. K. Persak, Warszawa 2000.
Janowski W., *Ostatnia dekada partii władzy na tle rozwoju organizacyjnego centralnego aparatu wykonawczego PZPR*, praca doktorska przygotowana pod kierunkiem prof. dr. hab. Marka Jabłonowskiego, Olsztyn 2019 (praca w rękopisie).
Komisja Tadeusza Grabskiego (1981), opracowanie, wybór i przygotowanie do druku M. Jabłonowski, W. Janowski, Warszawa 2013.

- Komunikowanie masowe w Polsce. Próba bilansu lat siedemdziesiątych*, „Zeszyty Prasoznawcze” 1981, nr 1, s. 5–96.
- Leszkowicz T., *Gomułkowska struktura władzy w nowej rzeczywistości. Funkcjonowanie Biura prasy KC PZPR w roku 1971 a proces „dostrajania” polityki prasowej*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2014, t. 12, s. 219–246.
- Ligarski S., Majchrzak G., *Janusz Roszkowski: tajemniczy prezes*, „Forum Dziennikarzy” 2017, nr 3 (123), s. 72–76.
- Mielczarek T., *Prasa w enuncjacjach programowych i praktyce politycznej PZPR w latach 1956–1989*, „Kieleckie Studia Bibliologiczne” 2001, t. 6, s. 113–142.
- Mołdawa T., *Ludzie władzy 1944–1991*, Warszawa 1991.
- Piasecka-Strzelec R., *Polskie agencje prasowe w latach 1944–1972. Upowszechnianie i reglamentacja informacji, działalność propagandowa*, Kielce 2012.
- Piasecka-Strzelec R., *Polskie agencje prasowe w rozwoju historycznym. Kontekst polityczny, ewolucja modelu oraz techniki przekazu informacji*, Kraków 2019.
- Pokorna-Ignatowicz K., *Telewizja w systemie politycznym i medialnym PRL. Między polityką a widzem*, Kraków 2003.
- PPR, PPS, PZPR. Struktura aparatu centralnego, kierownicy i zastępcy kierowników wydziałów 1944–1980*, oprac. W. Ciempiel, J. Jakubowski, J. Szczebblewski, Warszawa 1980.
- Przeperski M., *Anatomia kreacji. Przypadek „Dzienników politycznych” Mieczysława F. Rakowskiego*, „Polska 1944/45–1989. Studia i Materiały” 2020, t. 18, s. 223–254.
- Romek Z., *System cenzury PRL*, [w:] T. Strzyżewski, *Wielka księga cenzury PRL w dokumentach*, Warszawa 2015, s. 9–27.
- Sowiński P., *Kierowanie propagandą sukcesu w mass mediach*, „Studia Polityczne” 2009, nr 24, s. 47–69.
- Wojsław J., *Biuro Prasy KC PZPR (1956–1972)*, [w:] *Media Biznes Kultura. Media w procesie zmian — etyka i komunikacja*, t. 1, red. B. Czechowska-Derkacz, D. Chomik, J. Wojsław, Gdańsk 2018, s. 285–312.
- Wojsław J., *Stefan Olszowski głównym nadzorcą partyjnej propagandy w latach 1980–1982*, [w:] *Społeczne i historyczne konteksty funkcjonowania mediów*, pod red. M. Kaczmarczyka, D. Rotta, M. Boczkowskiej, M. Koszembar-Wiklik, Sosnowiec 2015, s. 89–106.